

**ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ «ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ «УКРАЇНА»
Хмельницький інститут соціальних технологій
Кафедра психології та соціальної роботи**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор Хмельницького
інституту соціальних технологій
Університету „Україна”

_____ М. Є. Чайковський

01 09 2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ВК 2.3 Експериментальна психологія

освітня програма _____ (шифр і назва навчальної дисципліни)
Психологія
(назва освітньої програми)

освітнього рівня _____ бакалавр
(назва освітнього рівня)

галузь знань _____ 05 Соціальні та поведінкові науки
(шифр і назва галузі знань)

Спеціальність(ності) _____ 053 Психологія
(шифр і назва спеціальності(тей))

Спеціалізація(ї) _____
(назва спеціалізації)

інститут, філія, факультет, коледж _____ Хмельницький інститут соціальних технологій
(назва навчально-виховного підрозділу)

Обсяг, кредитів: 150/5

Форма підсумкового контролю: залік

Хмельницький 2023 рік

Робоча програма Експериментальна психологія
(назва навчальної дисципліни)

для студентів за галуззю знань 05 „Соціальні та поведінкові науки”,
спеціальністю 053 „Психологія”

„01” вересня 2023 року – 38 с.

Розробники:

Кондратюк Світлана Миколаївна – завідувач кафедри психології та соціальної роботи Хмельницького інституту соціальних технологій, кандидат психологічних наук, доцент

(вказати авторів, їхні посади, навчально-виховний підрозділ, кафедру, наукові ступені та вчені звання)

Викладачі:

Кондратюк Світлана Миколаївна – завідувач кафедри психології та соціальної роботи Хмельницького інституту соціальних технологій, кандидат психологічних наук, доцент

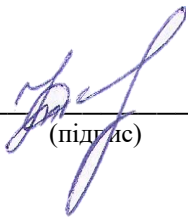
(вказати всіх викладачів, які працюють за даною програмою, їхні посади, навчально-виховний підрозділ, кафедру, наукові ступені та вчені звання)

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри психології та соціальної роботи

Протокол від „01” вересня 2023 року № 1

Завідувач кафедри психології та соціальної роботи

„01” вересня 2023 року

(підпис)

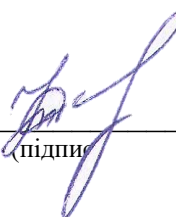
С. М. Кондратюк
(прізвище та ініціали)

Робочу програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми (керівником проектної групи) Психологія (2021 р.)

(назва освітньої програми)

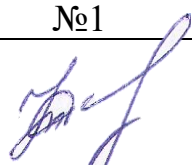
„01” вересня 2023 року

Гарант освітньо-професійної програми (керівник проектної групи)

(підпис)

С. М. Кондратюк
(прізвище та ініціали)

ПРОЛОНГАЦІЯ РОБОЧОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ

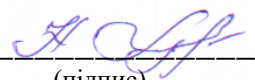
Навчальний рік	2023/2024	20___/20___	20___/20___	20___/20___
Дата засідання кафедри	01.09.2023р.			
№ протоколу	№1			
Підпис завідувача кафедри				

Матеріали до курсу розміщені на сайті Інтернет-підтримки навчального процесу <https://vo.uu.edu.ua/> за адресою:
<https://vo.uu.edu.ua/course/view.php?id=3803>

Робочу програму перевірено

„01” вересня 2023 року

Заступник директора
з освітньої діяльності
Хмельницького інституту
соціальних технологій

(підпис)

Н. І. Луцкевич
(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

1.	ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	5
2.	МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	6
3.	РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ ЗА ДИСЦИПЛІНОЮ, ВІДПОВІДНІСТЬ ПРОГРАМНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТА РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ КОМПОНЕНТАМ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ.....	6
4.	ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	8
4.1.	Анотація дисципліни.....	8
4.2.	Структура навчальної дисципліни.....	12
4.2.1.	<i>Тематичний план</i>	12
4.2.2.	<i>Навчально-методична картка дисципліни</i>	14
4.3.	Форми організації занять.....	15
4.3.1.	<i>Теми семінарських занять</i>	15
4.3.2.	<i>Індивідуальні завдання</i>	15
4.3.3.	<i>Індивідуальна навчально-дослідна робота</i>	16
4.3.4.	<i>Теми самостійної роботи студентів</i>	18
5.	МЕТОДИ НАВЧАННЯ.....	20
5.1.	Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності.	20
5.2.	Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності.....	21
5.3.	Інклюзивні методи навчання.....	21
6.	СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	22
6.1	Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень студентів.....	23
6.2.	Система оцінювання роботи студентів упродовж семестру.....	24
6.3.	Загальна оцінка з дисципліни: шкала оцінювання національна та ECTS..	25
6.4.	Розподіл балів, які отримують студенти.....	25
6.5.	Орієнтовний перелік питань до екзамену.....	25
7.	МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	26
7.1.	Навчально-методичні аудіо- і відеоматеріали, у т.ч. для студентів з інвалідністю.....	26
7.2.	Глосарій (термінологічний словник).....	28
7.3.	Рекомендована література.....	37
7.4.	Інформаційні ресурси.....	38
8.	МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ.....	38

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Загальний обсяг кредитів – 5	Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки	Вид дисципліни вибіркова	
	Спеціальність 053 Психологія	Цикл підготовки професійний	
Модулів – 1	Спеціалізація немає	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 4		3-й	3-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання: реферат	Мова викладання, навчання та оцінювання: українська	Семестр	
Загальний обсяг годин – 150		5-й	5-й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 самостійної роботи студента – 7	Освітній ступінь: бакалавр	30 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		14 год.	4 год.
		Самостійна робота	
		106 год.	140 год.
		Індивідуальні завдання	
Вид семестрового контролю: залік			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 36,7% аудиторних занять, 63,3% самостійної роботи;

для заочної форми навчання – 8,3% аудиторних занять, 91,7% самостійної роботи.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета: забезпечення майбутніх психологів основами знань про систему методів психологічного дослідження та формування практичних вмінь проведення емпіричного (експериментального) психологічного дослідження.

Завдання:

Основними завданнями вивчення дисципліни „Експериментальна психологія” є:

- надати студентам інформацію про історію розвитку експерименту в психології, місце експериментальної психології у системі наукового знання;
- ознайомити студентів з необхідними та обов’язковими вимогами до знань і вмінь експериментатора, деонтологією дослідницької діяльності;
- ознайомити студентів з теорією і практикою експерименту: нормативами наукового мислення, структурою експериментального дослідження, його плануванням і процедурами, методами виміру експериментального ефекту та опрацювання результатів;
- озброїти студентів практичними прийомами планування, організації та проведення експериментів, інтерпретації і репрезентації результатів;
- навчити самостійно застосовувати основні методи експериментального дослідження пізнавальних процесів, мотиваційно-вольової сфери та особливостей особистості при вирішенні певних психологічних завдань;
- ознайомити студентів з класичними експериментальними дослідженнями, проведеними в різних галузях психологічної науки;
- сприяти формуванню в студентів професійно-значущих рис особистості психолога і творчого відношення до майбутньої діяльності.

3. РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ ЗА ДИСЦИПЛІНОЮ, ВІДПОВІДНІСТЬ ПРОГРАМНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТА РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ КОМПОНЕНТАМ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- особливості становлення експериментального методу в психології, а також проблеми і перспективи експерименту в сучасній психології;
- роль експериментальної психології в системі психологічних дисциплін;
- зміст психологічного експерименту, його види, структуру, способи реєстрації лабораторного дослідження;
- основні методи психологічного дослідження;
- основні етапи експериментального дослідження психіки;
- види змінних та їх контроль у психологічному експерименті;

- психологічні шкали і можливості їх застосування у критерії якості виміру змінних;
- види гіпотез і можливості їх перевірки в експерименті;
- особливості планування психологічного експерименту;
- стратегії відбору досліджуваних у репрезентативні вибірки;
- можливості кореляційного підходу в психологічних дослідженнях;
- можливості експериментального дослідження особистості, груп і колективів.
- техніку безпеки при роботі з апаратурою.

вміти:

- використовувати експериментальний метод у дослідженні психічної реальності;
- використовувати знання експериментальної психології у дослідженнях;
- формувати “правильні” гіпотези щодо причинно-наслідкових зв’язків між фактами;
- складати програму експерименту;
- реалізовувати експериментальну програму від інструктажа і мотивування досліджуваних до реєстрації результатів і постекспериментальної бесіди з учасниками процедур;
- обробляти, оцінювати, оформлювати результати експерименту.

Рядок дисципліни в „Матриці відповідності загальних програмних компетентностей компонентам освітньої програми”

	ЗК 1	ЗК 2	ЗК 4	ЗК 8	ЗК 9
ВК 2.3	+	+	+	+	+

Рядок дисципліни в „Матриці відповідності спеціальних (фахових) програмних компетентностей компонентам освітньої програми”

	ФК 1	ФК 2	ФК 3	ФК 10	ФК 11
ВК 2.3	+	+	+	+	+

Рядок дисципліни в „Матриці забезпечення програмних результатів навчання (ПРН) відповідними компонентами освітньої програми”

	ПРН 1	ПРН 6	ПРН 9	ПРН 11	ПРН 13	ПРН 15
ВК 2.3	+	+	+	+	+	+

4. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

4.1. Анотація дисципліни

Модуль 1

Змістовий модуль 1.

Вступ до наукового дослідження

Тема 1. Загальні засади експериментальної психології в системі психологічних дисциплін

Експериментальна психологія. Місце та значення експериментальної психології в системі психологічних дисциплін. Історія психологічної науки. Становлення експериментальної психології. Перші експериментальні психологічні дослідження (лабораторії М.Вундта, М.Ланге та ін.). Вихід експериментальної психології за межі наукового напрямку. Методи і психологічні методики. Сучасне уявлення проблем експериментального методу у психології, передумови запровадження експерименту в психології; етапи становлення експериментального методу в психології; роль основних напрямів психологічної науки у становленні психологічного експерименту; розвиток експериментального дослідження психіки у вітчизняній і зарубіжній психології; предмет і завдання експериментальної психології.

Тема 2. Експериментальний метод в психології і нормативи наукового мислення

Нормативи наукового мислення. Нормативи експериментування. Значення парадигми в методології наукового пізнання. Проблема співвіднесення емпіричних залежностей і теоретичних інтерпретацій, експериментальний метод у психології на сучасному етапі.

Теорії верхнього, середнього, нижнього рівня. Поняття емпіричної закономірності і закону. Експериментування – спеціальний метод емпіричного дослідження.

Планування експерименту. Психологічне спостереження. Психологічний і поведінковий експеримент, місце експерименту в дослідженні психічної реальності; сутність експериментального дослідження психіки; принципи експериментального дослідження психіки; переваги та проблеми експериментального дослідження психіки.

Тема 3. Психологія психологічного експерименту

Спілкування та експериментальна взаємодія дослідника і досліджуваного. Роль інструкції. Особистість та діяльність експериментатора. Фактори, пов'язані з дослідником: ефект Пігмаліона (Розенталя), тип особистості та стан дослідника. Процедури контролю впливу особистості експериментатора на результати експерименту: автоматизація дослідження, метод «плацебо наосліп» (подвійний сліпий експеримент), залучення кількох експериментаторів. Досліджуваний: його діяльність в експерименті та особистість. Фактори, пов'язані з досліджуваним: ефект Хотторна, ефект соціальної фасилітації (Г.Зайонца), помилки, пов'язані з мотиваційними

факторами, спостережницьке ставлення досліджуваного та його індивідуально-психологічні особливості. Контроль впливу особистості піддослідного на результати експерименту: метод «плацебо наосліп», метод обману, прихованого експерименту, незалежного виміру параметрів, контроль за сприйманням ситуації експерименту.

Проблема етики психологічних досліджень. Етичні принципи та правила психологічних досліджень. Етичні принципи психолога в діяльності експериментатора. Етичні принципи проведення дослідження за участю людей та тварин. Наукове шахрайство та чистота експерименту.

Норма експерименту. Опис експериментальної ситуації. Прийняття експериментальної задачі. Рекомендації по організації експериментального спілкування.

Змістовий модуль 2.

Проблема контролю в експерименті

Тема 4. Експериментальні змінні і способи їх контролю

Змінні. Експериментальна вибірка. Методи контролю експериментальних змінних. Види незалежних змінних в психологічному експерименті. Поняття залежної змінної, її типи та базові характеристики. Додаткові змінні. Зовнішні змінні: контрольовані, випадкові, сторонні змінні.

Типи контролю змінних в експерименті. Контроль незалежної змінної. Особливості контролю суб'єктної змінної. Контроль над впливом зовнішніх змінних. Основні види контролю зовнішніх змінних.

Джерела артефактів у маніпулюванні змінними, проблема ізоляції і контролю змінних. Вимір змінних; психологічні шкали. Критерії якості виміру змінних.

Тема 5. Гіпотези у психологічному експерименті

Поняття про гіпотезу в науковому дослідженні психіки; види гіпотез у психологічному дослідженні. Принцип фальсифікованості та верифікованості наукової гіпотези. Експериментальна гіпотеза та її особливості; експериментальні та статистичні гіпотези; 0-гіпотеза; помилки 1-го і 2-го роду при перевірці статистичних гіпотез; асиметрія висновків на основі експериментальних результатів.

Змістовий модуль 3.

Підготовка та представлення результатів експериментів

Тема 6. Процедура і основні характеристики психологічного експерименту

Експериментальне дослідження. Організація експерименту в психології; характеристика етапів експерименту; реальний і бездоганий експерименти. Валідність експерименту; зовнішня та внутрішня валідність і умови її досягнення. Генеральна сукупність і експериментальна вибірка; репрезентативність вибірки; стратегії відбору досліджуваних у вибірку.

Тема 7. Інтерпретація та оформлення результатів наукового дослідження

Поняття про інтерпретацію результатів експерименту; складові інтерпретації експериментальних результатів. Аналіз та інтерпретація результатів експериментів. Висновки на основі перевірки статистичних гіпотез, висновки на основі зіставлення емпіричних даних і теоретичних гіпотез. Правило асиметрії експериментального висновку. Виникнення нових гіпотез. Проблема недостовірності (артефактності) висновків наукового дослідження. Особливості обробки результатів експериментального дослідження у психології; типи пояснення результатів психологічного дослідження; проблема узагальнення результатів дослідження; типові помилки узагальнення експериментальних даних.

Етичні принципи експериментатора. Анкета проведення експерименту. Підготовка рукописі для публікації експериментального дослідження. Вимоги до написання рукописі.

Змістовий модуль 4.

Планування та проведення психологічних експериментів

Тема 8. Планування експерименту

Поняття про планування; умови і форми планування у психологічному експерименті; типи планування; план як експериментальна схема варіювання умов незалежної змінної; простий план і його різновиди. Принципи побудови експериментальних планів. Стратегії експериментального дослідження (констатуюча, формуюча, зіставлення).

Класифікація експериментальних планів: типи експериментальних планів за способом пред'явлення незалежної змінної (кількісні, якісні плани), за основою порівняння умов незалежної змінної – кількості груп та умов проведення (внутрішньогрупові та міжгрупові плани), за критерієм кількості експериментальних впливів (плани з однією незалежною змінною – дворівневі та багаторівневі; факторні плани; плани із серією експериментів), за критерієм істинності експерименту (доекспериментальні плани; плани істинних експериментів; квазіекспериментальні плани), плани з малим N.

Дослідницька програма в експерименті. Структура дослідницької програми: постановка наукової проблеми (формулювання теми, вибір об'єкта, предмета дослідження, формулювання мети та гіпотези), теоретичний аналіз проблеми (визначення методологічних засад дослідження, теоретичний аналіз предметного поля дослідження та розробка авторської моделі досліджуваного явища), формулювання гіпотез (вибір змінних, формулювання експериментальних гіпотез), планування та проведення дослідження (вибір стратегії та плану експерименту, способів контролю, деонтологічний аналіз – на відповідність основним правилам професійної етики, аналіз ресурсів – часових, матеріальних, людських, вибір методів виміру експериментального ефекту, протоколювання).

Тема 9. Типи експериментів

Типологія експерименту, особливості квазіекспериментального дослідження психіки. Основні типи квазіекспериментів у психології, умови підвищення валідності даних, що отримані в квазіексперименті; Контроль *post factum* у квазіексперименті; лонгітюд як квазіексперимент; формуючий експеримент як квазіекспериментальне дослідження; психогенетичне дослідження як квазіексперимент.

Планування кореляційного дослідження в кросскультурній психології і психогенетиці. Кросскультурне дослідження. Психогенетичне дослідження. Доекспериментальні плани. Експеримент *ex-post-facto*. Факторні (складні) плани. Плани експериментування для одного досліджуваного. Планування за латинським і греко-латинським квадратом; особливості експериментальних планів для одного досліджуваного.

Планування кореляційного дослідження. Види планів кореляційного дослідження. Коефіцієнт кореляції. Встановлення кореляційних залежностей. Поняття про кореляцію. Види кореляцій; Особливості кореляційних досліджень у психології; Міри зв'язку в кореляційних дослідженнях. Планування кореляційних досліджень. Методи контролю в кореляційних дослідженнях психіки. Обробка й інтерпретація даних у кореляційному дослідженні

Дисципліни, вивчення яких обов'язково передують цій дисципліні: загальна психологія, психофізіологія, вступ до спеціальності.

Міжпредметні зв'язки: філософія, педагогіка, соціологія.

4.2. Структура навчальної дисципліни

4.2.1. Тематичний план

Назви змістових модулів і тем	Розподіл годин між видами робіт														Форми та методи контролю знань
	денна форма							заочна форма							
	Усього	аудиторна					с.р.	Усього	аудиторна					с.р.	
		у тому числі							у тому числі						
л		сем	пр	лаб	інд	л			сем	пр	лаб	інд			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Модуль 1															
Змістовий модуль 1.															
Вступ до наукового дослідження															
Тема 1. Загальні засади експериментальної психології в системі психологічних дисциплін	11	2	2	-	-	-	7	11	2	-	-	-	-	9	АР: опитування СР: письмове завдання для самостійного опрацювання ІР: огляд додаткової літератури
Тема 2. Експериментальний метод в психології і нормативи наукового мислення	11	2	1	-	-	-	8	11	-	1	-	-	-	10	АР: письмове тестування СР: письмове завдання для самост. опрацювання ІР: підготовка та проведення презентації
Тема 3. Психологія психологічного експерименту	11	4	1	-	-	-	6	11	-	1	-	-	-	10	АР: співбесіда СР: підготовка та проведення презентації ІР: підготовка та проведення презентації
Модульний контроль	2	-	-	-	-	2	-	2	-	-	-	-	2	-	комп'ютерне тестування
Разом за змістовим модулем 1	35	8	4	-	-	2	21	35	2	2	-	-	2	29	
Змістовий модуль 2.															
Проблема контролю в експерименті															
Тема 4. Експериментальні змінні і способи їх контролю	16	4	2	-	-	-	10	16	2	-	-	-	-	12	АР: опитування СР: письмове завдання для самостійного опрацювання ІР: огляд додаткової літератури
Тема 5. Гіпотези у психологічному дослідженні	17	4	2	-	-	-	11	17	-	1	-	-	-	16	АР: письмове тестування СР: письмове завдання для самост.

															опрацювання ІР: підготовка та проведення презентації
Модульний контроль	2	-	-	-	-	2	-	2	-	-	-	-	2	-	комп'ютерне тестування
Разом за змістовим модулем 2	35	8	4	-	-	2	21	35	2	1	-	-	2	30	
Змістовий модуль 3.															
Підготовка та представлення результатів експериментів															
Тема 6. Процедура і основні характеристики психологічного експерименту	17	4	2	-	-	-	11	17	-	-	-	-	-	17	АР: опитування СР: письмове завдання для самостійного опрацювання ІР: огляд додаткової літератури
Тема 7. Інтерпретація та оформлення результатів наукового дослідження	17	2	2	-	-	-	13	17	-	-	-	-	-	17	АР: письмове тестування СР: письмове завдання для самост. опрацювання ІР: підготовка та проведення презентації
Модульний контроль	2	-	-	-	-	2	-	2	-	-	-	-	2	-	комп'ютерне тестування
Разом за змістовим модулем 3	36	6	4	-	-	2	24	36	-	-	-	-	2	34	
Змістовий модуль 4.															
Планування та проведення психологічних експериментів															
Тема 8. Планування експерименту	17	4	1	-	-	-	12	17	1	-	-	-	-	16	АР: опитування СР: письмове завдання для самостійного опрацювання ІР: огляд додаткової літератури
Тема 9. Типи експериментів	17	4	1	-	-	-	12	17	1	1	-	-	-	15	АР: письмове тестування СР: письмове завдання для самост. опрацювання ІР: огляд додаткової літератури
Модульний контроль	2	-	-	-	-	2	-	2	-	-	-	-	2	-	комп'ютерне тестування
Разом за змістовим модулем 4	36	8	2	-	-	2	24	36	2	1	-	-	2	31	
Усього	142	30	14	-	-	8	90	142	6	4	-	-	8	124	
ІНДЗ	8	-	-	-	-	8	-	8	-	-	-	-	8	-	ІНДЗ: реферат

Усього годин	150	30	14	-	-	16	90	120	6	4	-	-	16	124	
---------------------	------------	-----------	-----------	----------	----------	-----------	-----------	------------	----------	----------	----------	----------	-----------	------------	--

4.2.2. Навчально-методична картка дисципліни „Експериментальна психологія”

Разом: 150 год., лекції – 30 год., семінарські заняття – 14 год., самостійна робота – 106 год.

Модулі	Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2				Змістовий модуль 3			Змістовий модуль 4			
Назва модуля	Вступ до наукового дослідження				Проблема контролю в експерименті				Підготовка та представлення результатів експериментів			Планування та проведення психологічних експериментів			
Кількість балів за модуль	18 балів				14 балів				14 балів			11 балів			
Лекції	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Теми лекцій	<i>Загальні засади експериментальної психології в системі психологічних дисциплін</i>	<i>Експериментальний метод в психології і нормативи наукового мислення</i>	<i>Психологія психологічного експерименту</i>		<i>Експериментальні змінні і способи їх контролю</i>		<i>Гіпотези у психологічному дослідженні</i>		<i>Процедура і основні характеристики психологічного експерименту</i>		<i>Інтерпретація та оформлення результатів наукового дослідження</i>	<i>Планування експерименту</i>		<i>Типи експериментів</i>	
Семінарські	1	2			3		4		5		6	7			
Теми семінарських занять	Загальні засади експериментальної психології в системі психологічних дисциплін	Експериментальний метод в психології і нормативи наукового мислення			Експериментальні змінні і способи їх контролю		Гіпотези у психологічному дослідженні		Процедура і основні характеристики психологічного експерименту		Інтерпретація та оформлення результатів наукового дослідження	Планування експерименту			
	3 бали	3 бали			3 бали		3 бали		3 бали		3 бали	3 бали			
Самостійна робота	4 бали	4 бали	4 бали		4 бали		4 бали		4 бали		4 бали	4 бали		4 бали	
ІНДЗ	23 балів														
Види поточного контролю	Модульні контрольні роботи (20 балів)														
Підсумковий контроль	Залік														

4.3. Форми організації занять

4.3.1. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Загальні засади експериментальної психології в системі психологічних дисциплін	2
2	Експериментальний метод в психології і нормативи наукового мислення	1
3	Психологія психологічного експерименту	1
4	Експериментальні змінні і способи їх контролю	2
5	Гіпотези у психологічному дослідженні	2
6	Процедура і основні характеристики психологічного експерименту	2
7	Інтерпретація та оформлення результатів наукового дослідження	2
8	Планування експерименту	1
9	Типи експериментів	1
Разом		14

4.3.2. Індивідуальні завдання

1. Пошук та складання списку додаткової літератури з теми „Загальні засади експериментальної психології в системі психологічних дисциплін”.

2. Підготовка та проведення презентації на тему „Експериментальний метод в психології і нормативи наукового мислення ”.

3. Підготовка та проведення презентації на тему „Психологія психологічного експерименту”.

4. Огляд додаткової літератури на тему: „Експериментальні змінні і способи їх контролю”.

5. Підготовка та проведення презентації на тему: „Гіпотези у психологічному дослідженні”.

6. Пошук та складання списку додаткової літератури з теми „Процедура і основні характеристики психологічного експерименту”.

7. Підготовка та проведення презентації на тему: „ Інтерпретація та оформлення результатів наукового дослідження ”.

8. Пошук та складання списку додаткової літератури з теми „Планування експерименту ”.

9. Підготовка та проведення презентації на тему: „Типи експериментів”.

4.3.3. Індивідуальна навчально-дослідна робота (навчальний проект)

Індивідуальна навчально-дослідна робота (ІНДР) є видом позааудиторної індивідуальної діяльності студента, результати якої використовуються у процесі вивчення програмового матеріалу навчальної дисципліни. Завершується виконання студентами ІНДР прилюдним захистом навчального проекту.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) з курсу – це вид науково-дослідної роботи студента, яка містить результати дослідницького пошуку, відображає певний рівень його навчальної компетентності.

Мета ІНДЗ: самостійне вивчення частини програмового матеріалу, систематизація, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань із навчального курсу, удосконалення навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Зміст ІНДЗ: завершена теоретична або практична робота у межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь та навичок, отриманих під час лекційних, семінарських, практичних та лабораторних занять і охоплює декілька тем або весь зміст навчального курсу.

Види ІНДЗ, вимоги до них та оцінювання:

- складання ситуаційних завдань із різних тем курсу (**6 балів**);
- огляд літератури з конкретної тематики (**5 балів**);
- анотація прочитаної додаткової літератури з курсу, бібліографічний опис, тематичні розвідки (**5 балів**);
- підготовка наукової статті з будь-якої теми курсу (**7 балів**);
- участь у науковій студентській конференції (**5 балів**);
- дослідження різноманітних питань з тематики дисципліни у вигляді есе (**6 балів**).
- дослідження з тематики дисципліни у вигляді реферату (охоплює весь зміст навчального курсу) – **23 балів**.

Орієнтовна структура ІНДЗ – дослідження у вигляді реферату: вступ, основна частина, висновки, додатки (якщо вони є), список використаних джерел.

Тематика ІНДЗ

1. Витоки експериментальної психології: розвиток експерименту в філософії
2. Поняття про наукове мислення. Принцип наукового мислення.
3. Теорія як реконструкція психологічної реальності
4. Етичні аспекти психологічних досліджень
5. Наукове шахрайство та чистота експерименту
6. Структура психологічного експерименту
7. Експериментальні дослідження у загальній психології
8. Експериментальні дослідження у психофізіології
9. Розвиток людини: перспективи експериментального дослідження
10. Роль експерименту у медичній психології, психотерапії.

11. Експериментальні дослідження в організаційній психології та психології праці
12. Стратегії експериментального дослідження
13. Поняття про внутрішньо групові та між групові експериментальні плани
14. Поняття про плани з однією незалежною змінною
15. Поняття про дослідницьку програму
16. Факт і артефакт у експерименті.
17. Деонтологічний аналіз психологічних досліджень
18. Згода на участь у психологічному експерименті
19. Аналіз ресурсів експерименту
20. Вибір та обґрунтування методів виміру експериментального ефекту
21. Протокол експерименту
22. Поняття про якісний аналіз результатів експерименту
23. Поняття про кількісний аналіз в психологічних експериментах
24. Наочно-графічне представлення результатів досліджень
25. Використання комп'ютера на етапі представлення результатів експериментів
26. Використання комп'ютера на етапі планування та проведення експериментів
27. Поняття про науковий стиль. Основні вимоги до мови наукового звіту.
28. Структура та оформлення наукового звіту
29. Узагальнення результатів експерименту
30. Експериментальні дослідження у сфері психології бізнесу та реклами

**Критерії оцінювання ІНДЗ
(дослідження у вигляді реферату)**

№ з/п	Критерії оцінювання роботи	Максимальна кількість балів за кожним критерієм
1.	Обґрунтування актуальності, формулювання мети, завдань та визначення методів дослідження	4 бали
2.	Складання плану реферату	4 бали
3.	Критичний аналіз суті та змісту першоджерел. Виклад фактів, ідей, результатів досліджень у логічній послідовності. Аналіз сучасного стану дослідження проблеми, розгляд тенденцій подальшого розвитку даного питання	4 бали
4.	Дотримання правил реферування наукових публікацій	4 бали
5.	Доказовість висновків, обґрунтованість власної позиції, пропозиції щодо розв'язання проблеми, визначення	4 бали

	перспектив дослідження	
6.	Дотримання вимог щодо технічного оформлення структурних елементів роботи (титульний аркуш, план, вступ, основна частина, висновки, додатки (якщо вони є), список використаних джерел, посилання	3 бали
Разом		23 балів

Оцінка за ІНДЗ у вигляді реферату: шкала оцінювання національна та ECTS

Оцінка за 23-бальною системою		Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
20-23	відмінно	5	A	відмінно
17-19	добре	4	BC	добре
12 – 16	задовільно	3	DE	задовільно
5 – 11	незадовільно	2	FX	незадовільно з можливістю повторного виконання

4.3.4. Теми самостійної роботи студентів

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Загальні засади експериментальної психології в системі психологічних дисциплін	7
2	Експериментальний метод в психології і нормативи наукового мислення	8
3	Психологія психологічного експерименту	6
Модульний контроль		2
4	Експериментальні змінні і способи їх контролю	10
5	Гіпотези у психологічному дослідженні	11
Модульний контроль		2
6	Процедура і основні характеристики психологічного експерименту	11
7	Інтерпретація та оформлення результатів наукового дослідження	13
Модульний контроль		2
8	Планування експерименту	12
9	Типи експериментів	12
Модульний контроль		2
ІНДЗ		8
Разом		106

КАРТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА

Змістовий модуль та теми курсу	Академічний контроль	Бали	Термін виконання (тижні)
Змістовий модуль 1.			
Вступ до наукового дослідження			
Загальні засади експериментальної психології в системі психологічних дисциплін (7 год.)	завдання до самостійної роботи, індивідуальне завдання	4	I
Експериментальний метод в психології і нормативи наукового мислення (8 год.)	завдання до самостійної роботи, індивідуальне завдання	4	II
Психологія психологічного експерименту (6 год.)	завдання до самостійної роботи, індивідуальне завдання	4	III
Підсумкова модульна контрольна робота (2 год.)	Тестування	5	IV
<i>Всього: 23 год.</i>	<i>Всього: 17 балів</i>		
Змістовий модуль 2.			
Проблема контролю в експерименті			
Експериментальні змінні і способи їх контролю (10 год.)	завдання до самостійної роботи, індивідуальне завдання	4	V
Гіпотези у психологічному дослідженні (11 год.)	завдання до самостійної роботи, індивідуальне завдання	4	VI
Підсумкова модульна контрольна робота (2 год.)	Тестування	5	VII
<i>Всього: 23 год.</i>	<i>Всього: 13 балів</i>		
Змістовий модуль 3.			
Підготовка та представлення результатів експериментів			
Процедура і основні характеристики психологічного експерименту (11 год.)	завдання до самостійної роботи, індивідуальне завдання	4	VIII
Інтерпретація та оформлення результатів наукового дослідження (13 год.)	завдання до самостійної роботи, індивідуальне завдання	4	IX
Підсумкова модульна контрольна робота (2 год.)	Тестування	5	X
<i>Всього: 24 год.</i>	<i>Всього: 13 балів</i>		
Змістовий модуль 4.			
Планування та проведення психологічних експериментів			
Планування експерименту (17 год.)	завдання до самостійної роботи, індивідуальне завдання	4	XI-XII
Типи експериментів (17 год.)	завдання до самостійної роботи, індивідуальне завдання		XIII
Підсумкова модульна контрольна робота (2 год.)	Тестування	5	XIV
<i>Всього: 36 год.</i>	<i>Всього: 13 балів</i>		
Індивідуальна навчально-дослідна робота: 8 год.	Реферат	23	XV
<i>Разом: 106 год.</i>	<i>Разом: 79 балів</i>		

5. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

5.1. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності

1. За джерелом інформації:

- *словесні*: лекція (традиційна, проблемна тощо) із застосуванням комп'ютерних інформаційних технологій (презентація PowerPoint), семінари, пояснення, розповідь, бесіда;
- *наочні*: спостереження, ілюстрація, демонстрація;
- *практичні*: вправи.

2. *За логікою передачі і сприйняття навчальної інформації*: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні.

3. *За ступенем самостійності мислення*: репродуктивні, пошукові, дослідницькі.

4. *За ступенем керування навчальною діяльністю*: під керівництвом викладача; самостійна робота студентів із книгою; виконання індивідуальних навчальних проектів.

Методи викладання навчального матеріалу визначаються викладачем в залежності від виду занять, змісту теми, цілей і завдань, можливостей студентів та часом, відведеним для вивчення теми.

В ході лекцій використовуються наступні методи:

- пояснювально-ілюстративна лекція включає усний виклад навчального матеріалу з ілюстрацією таблиць, слайдів, роздаткового матеріалу, з використанням ТЗН.

- лекція з елементами бесіди, яка включає усний виклад навчального матеріалу, великого за обсягом, складного за логічною побудовою у якому застосовується питально-відповідальний метод навчання з використанням ілюстративного матеріалу.

- проблемна лекція спрямована на розвиток логічного мислення студентів, коли при читанні лекції перед студентами формулюється проблема для самостійного осмислення того, що далі розкривається викладачем; у ході лекції студентам може видаватися надрукований роздавальний матеріал або здійснюватися показ таблиць, слайдів, які допомагають студентам у вирішенні поставленої проблеми.

В ході семінарських занять застосовуються наступні методи:

- семінарське заняття організовується у формі доповідей і обговорень. Увага студентів зосереджена висвітленні матеріалу з наданням інформації про нові наукові розробки.

- репродуктивний метод застосовується при проведенні підсумкового семінару з змістового модуля з використанням тестового контролю у ІКЦ.

5.2. Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності:

Методи стимулювання інтересу до навчання: навчальні дискусії; створення ситуації пізнавальної новизни; створення ситуацій зацікавленості (метод цікавих аналогій тощо).

Під час викладання навчальної дисципліни „**Експериментальна психологія**” застосовуються наступні методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів:

1. Метод створення ситуації новизни навчального матеріалу – надання нових фактів та самостійний їх пошук створює відчуття збагачення знаннями спонукає студентів до самовдосконалення.

2 Метод опори на життєвий досвід студентів – використання викладачем у навчальному процесі життєвого досвіду студентів – фактів, явищ, які вони спостерігали в житті, або в яких самі брали участь.

3.Метод емоційно-морального стимулювання – включення у зміст навчання моральних ситуацій прикладів з життя.

4.Метод зацікавлення – реалізується за допомогою цікавих прикладів, парадоксальних фактів (цікаві аналогії, проблемні запитання, досліді).

5.Метод емоційного сплеску та заохочення – підтримка, підбадьорювання, заохочення; педагог має демонструвати своє прагнення допомогти студенту, бути впевненим у його силах та здібностях.

6.Метод пізнавальних ігор:

-*ділова гра* – діалог на професійному рівні, в якому відбуваються зіткнення різних думок, пропозицій, і взаємна критика гіпотез. Їх обґрунтування, що призводить до появи нових знань і уявлень;

-*рольова гра* – імпровізоване розігрування заданої ситуації;

- *інтерактивна гра* – метод навчання, заснований на досвіді, отриманому в результаті спеціально організованої соціальної взаємодії учасників з метою зміни індивідуальної моделі поведінки;

- *симуляція* – метод навчання, який моделює обмежені в часі, конкретні життєві ситуації, результат яких залежить від поведінки учасників процесу взаємодії.

5.3. Інклюзивні методи навчання

1. Методи формування свідомості: бесіда, диспут, лекція, приклад, пояснення, переконання.

2. Метод організації діяльності та формування суспільної поведінки особистості: вправи, привчання, виховні ситуації, приклад.

3. Методи мотивації та стимулювання: вимога, громадська думка. Неприпустимо застосовувати в інклюзивному вихованні методи емоційного стимулювання – змагання, заохочення, переконання.

4. Метод самовиховання: самопізнання, самооцінювання, саморегуляція.

5. Методи соціально-психологічної допомоги: психологічне консультування, аутотренінг, стимуляційні ігри.

6. Спеціальні методи: патронат, супровід, тренінг, медіація.

7. Спеціальні методи педагогічної корекції, які варто використовувати для цілеспрямованого виправлення поведінки або інших порушень, викликаних спільною причиною. До спеціальних методів корекційної роботи належать: суб'єктивно-прагматичний метод, метод заміщення, метод „вибуху”, метод природних наслідків і трудовий метод.

6. СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Навчальна дисципліна „Експериментальна психологія” оцінюється за модульно-рейтинговою системою. Вона складається з 4 змістових модулів.

Результати навчальної діяльності студентів оцінюються за 100 бальною шкалою в кожному семестрі окремо.

За результатами поточного, модульного та семестрового контролів виставляється підсумкова оцінка за 100-бальною шкалою, національною шкалою та шкалою ECTS.

Модульний контроль: кількість балів, які необхідні для отримання відповідної оцінки за кожен змістовий модуль упродовж семестру.

Семестровий (підсумковий) контроль: виставлення семестрової оцінки студентам, які опрацювали теоретичні теми, практично засвоїли їх і мають позитивні результати, набрали необхідну кількість балів.

Загальні критерії оцінювання успішності студентів, які отримали за 4-бальною шкалою оцінки „відмінно”, „добре”, „задовільно”, „незадовільно”, подано в таблиці нижче.

Кожний модуль включає бали за поточну роботу студента на семінарських, практичних, лабораторних заняттях, виконання самостійної роботи, індивідуальну роботу, модульну контрольну роботу.

Виконання модульних контрольних робіт здійснюється в режимі комп'ютерної діагностики або з використанням роздрукованих завдань.

Реферативні дослідження та есе, які виконує студент за визначеною тематикою, обговорюються та захищаються на семінарських заняттях.

Модульний контроль знань студентів здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу модуля.

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання можуть бути:

- екзамени;
- комплексні іспити;

- стандартизовані тести;
- наскрізні проекти;
- командні проекти;
- аналітичні звіти, реферати, есе;
- презентації результатів виконаних завдань та досліджень;
- студентські презентації та виступи на наукових заходах;
- інші види індивідуальних та групових завдань.

6.1. Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень студентів

Оцінка	Критерії оцінювання
„відмінно”	Ставиться за повні та міцні знання матеріалу в заданому обсязі, вміння вільно виконувати практичні завдання, передбачені навчальною програмою; за знання основної та додаткової літератури; за вияв креативності в розумінні і творчому використанні набутих знань та умінь.
„добре”	Ставиться за вияв студентом повних, систематичних знань із дисципліни, успішне виконання практичних завдань, засвоєння основної та додаткової літератури, здатність до самостійного поповнення та оновлення знань. Але у відповіді студента наявні незначні помилки.
„задовільно”	Ставиться за вияв знання основного навчального матеріалу в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої фахової діяльності, поверхову обізнаність із основною і додатковою літературою, передбаченою навчальною програмою. Можливі суттєві помилки у виконанні практичних завдань, але студент спроможний усунути їх із допомогою викладача.
„незадовільно”	Виставляється студентові, відповідь якого під час відтворення основного програмового матеріалу поверхова, фрагментарна, що зумовлюється початковими уявленнями про предмет вивчення. Таким чином, оцінка «незадовільно» ставиться студентові, який неспроможний до навчання чи виконання фахової діяльності після закінчення закладу вищої освіти без повторного навчання за програмою відповідної дисципліни.

6.2. Система оцінювання роботи студентів упродовж семестру

Вид діяльності студента	Максимальна кількість балів за одиницю	Змістовий модуль 1		Змістовий модуль 2		Змістовий модуль 3		Змістовий модуль 4	
		кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість одиниць	максимальна кількість балів
I. Обов'язкові									
1.1. Робота на семінарському і практичному занятті	3	2	6	2	6	2	6	1	3
1.2. Виконання завдань для самостійної роботи	4	3	12	2	8	2	8	2	8
1.3. Виконання модульної роботи	5	1	5	1	5	1	5	1	5
Разом			23		19		19		16
Максимальна кількість балів за обов'язкові види роботи: 77									
II. Вибіркові									
Виконання завдань для самостійного опрацювання (за вибором студента не більше 23 балів)									
2.1. Складання ситуаційних завдань із різних тем курсу									6
2.2. Огляд літератури з конкретної тематики									5
2.3. Анотація прочитаної додаткової літератури з курсу, бібліографічний опис, тематичні розвідки									5
2.4. Підготовка наукової статті з будь-якої теми курсу									7
2.5. Участь у науковій студентській конференції									5
2.6. Дослідження різноманітних питань з тематики дисципліни у вигляді есе									6
2.7. Виконання індивідуальних завдань (ІНДЗ)									23
Разом									23
Максимальна кількість балів за вибіркові види роботи: 23									
Всього балів за теоретичний і практичний курс: 100									

Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом, на практичних заняттях, під час виконання самостійної та індивідуальної навчально-дослідної роботи залежить від дотримання таких вимог:

- своєчасність виконання навчальних завдань;
- повний обсяг їх виконання;
- якість виконання навчальних завдань;
- самостійність виконання;
- творчий підхід у виконанні завдань;
- ініціативність у навчальній діяльності.

6.3. Загальна оцінка з дисципліни: шкала оцінювання національна та ECTS

Оцінка за 100-бальною системою		Оцінка за національною шкалою		Оцінка за шкалою ECTS	
		екзамен			
90 – 100	<i>відмінно</i>	5		A	<i>відмінно</i>
82 – 89	<i>добре</i>	4		B	<i>добре (дуже добре)</i>
75 – 81	<i>добре</i>	4		C	<i>добре</i>
64 – 74	<i>задовільно</i>	3		D	<i>задовільно</i>
60 – 63	<i>задовільно</i>	3		E	<i>задовільно (достатньо)</i>
35 – 59	<i>незадовільно</i>	2		FX	<i>незадовільно з можливістю повторного складання</i>
1 – 34	<i>незадовільно</i>	2		F	<i>незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни</i>

6.4. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота													ІНДЗ	Сума
Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2			Змістовий модуль 3			Змістовий модуль 4				
T1	T2	T3	МК 1	T4	T 5	МК2	T6	T7	МК 3	T8	T9	МК 4	23	не більше 100
7	3,5	3,5	5	7	7	5	7	7	5	3,5	3,5	5		

T1, T2 ... T12 – теми змістових модулів.

МК – модульний контроль

6.5. ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЗАЛІКУ

1. Історія виникнення та розвиток експериментальної науки.
2. Становлення експериментальної психології.
3. Предмет і завдання експериментальної психології.
4. Місце експерименту в дослідженні психічної реальності.
5. Сутність експериментального дослідження психіки.
6. Принципи експериментального дослідження психіки.
7. Переваги та проблеми експериментального дослідження психіки.
8. Поняття змінної; види змінних.
9. Джерела артефактів у маніпулюванні змінними.
10. Проблема ізоляції і контролю змінних.
11. Вимір змінних; психологічні шкали.
12. Критерії якості виміру змінних.
13. Поняття про гіпотезу в науковому дослідженні психіки.
14. Види гіпотез у психологічному дослідженні.
15. Принцип фальсифікованості та верифікованості наукової гіпотези.
16. Експериментальна гіпотеза та її особливості.
17. Експериментальні та статистичні гіпотези.
18. Помилки 1-го і 2-го роду при перевірці статистичних гіпотез, асиметрія висновків на основі експериментальних результатів.
19. Організація експерименту в психології.
20. Характеристика етапів експерименту.

21. Реальний і бездоганний експерименти.
22. Валідність експерименту; зовнішня та внутрішня валідність і умови її досягнення.
23. Генеральна сукупність і експериментальна вибірка.
24. Стратегії відбору досліджуваних у вибірку.
25. Поняття про планування.
26. Умови і форми планування у психологічному експерименті.
27. Типи планування.
28. План як експериментальна схема варіювання умов незалежної змінної.
29. Простий план і його різновиди.
30. Складний (факторний) план.
31. Планування за латинським і греко-латинським квадратом.
32. Особливості експериментальних планів для одного досліджуваного.
33. Поняття про інтерпретацію результатів експерименту.
34. Складові інтерпретації експериментальних результатів.
35. Особливості обробки результатів експериментального дослідження у психології.
36. Типи пояснення результатів психологічного дослідження.
37. Проблема узагальнення результатів дослідження.
38. Типові помилки узагальнення експериментальних даних.
39. Типологія експерименту.
40. Особливості квазіекспериментального дослідження психіки.
41. Основні типи квазіекспериментів у психології.
42. Контроль *post factum* у квазіексперименті.
43. Лонгітюд як квазіексперимент.
44. Формуючий експеримент як квазіекспериментальне дослідження.
45. Психогенетичне дослідження як квазіексперимент.

7. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. Опорний конспект лекцій
2. Методичні розробки до практичних занять.
3. Методичні розробки до виконання самостійної роботи студентів.
4. Орієнтовна тематика реферативних досліджень.
5. Ілюстративні матеріали.
6. Глосарій по дисципліні.
7. Питання до модульного контролю.
8. Питання до екзамену.

7.1. Навчально-методичні аудіо- і відеоматеріали, у т.ч. для студентів з інвалідністю

1. Психологічне дослідження творчих перцептивних процесів на різних вікових рівнях : монографія / за ред. В.О.Моляко. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. 210 с. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/1500/>

Для інклюзивного навчання:

- методики диференційованого підходу до процесу навчання й оцінювання знань, умінь і здібностей студентів з інвалідністю;
- дистанційні програми навчання для студентів із проблемами слуху і порушеннями опорно-рухового апарату.
- спеціалізовані комп'ютерні програми для навчання осіб з інвалідністю;
- забезпечення осіб із проблемами зору спеціальною літературою: книгами, підручниками, навчальними посібниками, журналами, надрукованими шрифтом Брайля та укрупненим шрифтом, і звуковими комп'ютерними програмами;
- наявність аудіовізуальних засобів навчання, спеціальної навчально-методичної літератури в електронному, друкованому, аудіовізуальному форматах для осіб з інвалідністю;
- дидактичні матеріали та засоби навчання осіб з інвалідністю для дистанційної та відкритої форм навчання.

7.2. Глосарій (термінологічний словник)

Аналіз продуктів діяльності — метод вивчення кількісного і якісного складу матеріалізованих результатів психічної діяльності людини — архівних матеріалів, щоденників, креслень, малюнків, виготовлених предметів тощо.

Анкета (лат.— розслідувати, шукати)— складений дослідником список запитань для повного контингенту осіб, відповіді на які є вихідним емпіричним матеріалом для узагальнень.

Анкетування — метод збирання фактів на основі письмового самозвіту досліджуваних за спеціально розробленою програмою.

Балансування — введення контрольної групи, яка перебуває в тих самих умовах, при цьому контролюється ефект змішування змінних

Валідність тесту (від лат. *validus* - міцний, здоровий) - поняття, яке вказує нам, що тест вимірює і наскільки добре він це робить. Необхідно мати на увазі, що назва тесту не обов'язково вказує на те, що він вимірює. Вона тільки дозволяє розпізнати його (А. Анастасі). Методи визначення валідності розподіляються за трьома основними критеріями: валідність за змістом; валідність за критерієм; конструктна валідність.

Валідність за змістом означає систематичну перевірку змісту тесту для того, щоб встановити, чи відповідає він репрезентативній виборці сфери вимірюваної поведінки. Така процедура валідності зазвичай застосовується для оцінювання *тестів досягнень*, які дозволяють виміряти, наскільки індивід оволодів конкретними навичками або навчальним предметом. Може скластися враження, що для встановлення валідності такого тесту досить лише перевірити його зміст. Наприклад, тест на множення, правопис чи бухгалтерські навички уже, вочевидь, міг би бути валідним, якби складався відповідно із завдань на множення, правопис і ведення бухгалтерських операцій. Але проблема не є такою простою, як може здатися. Відразу ж виникає питання адекватності вибірки всієї множини завдань. Тому тестовану сферу поведінки необхідно систематично перевіряти, аби існувала впевненість, що завдання тесту охоплюють усі головні аспекти і в правильній пропорції.

Очевидна валідність. Валідність за змістом не слід плутати з очевидною валідністю. Остання, власне, і не є валідністю як такою. Вона стосується не того, що тест насправді вимірює, а того, що він за першого розгляду *нібито вимірює*. Очевидна валідність - це те, наскільки тест здається цінним досліджуваному, офіційним особам, які ухвалюють рішення про його використання, або іншим неспеціалістам. Власне, очевидна валідність відображає ставлення останніх до тесту. Очевидна валідність як така - бажана властивість тесту. Наприклад, коли тести, розраховані на дітей і на умови школи, почали застосовувати для дорослих, останні часто ставилися до таких тестів вороже і критично саме через

відсутність очевидної валідності. Справді, якщо зміст тесту здається дивним, недоречним або дитячим, то результатом буде погіршення обставин тестування, попри дійсну валідність тесту. Очевидна валідність є особливо бажаною в тестуванні дорослих. Її можна підвищити простим переформулюванням завдань так, щоб тестованому контингентові вони здавалися природними.

Валідність за критерієм показує, наскільки за результатами тесту можна судити про цікавий для нас аспект поведінки індивіда тепер або в майбутньому. Щоб визначити її, виконання тесту зіставляють із *критерієм*, тобто з безпосередньою і незалежною мірою того, що повинен передбачити тест. Наприклад, для тесту технічних здібностей критерієм може бути подальша робота на виробництві; для тесту готовності до навчання - оцінки, отримані в коледжі; для тесту на невротизм - відгуки колег досліджуваного або інші доступні дані про його поведінку за різних життєвих обставин.

Конструктна валідність показує, наскільки результати тесту можуть розглядатися як міра певного теоретичного конструкта, або властивості. Прикладами таких конструктів є інтелект, розуміння просторових співвідношень, плавність мовлення, швидкість ходи, невротизм і тривожність. Будучи націлена на обширні, тривкі та більш абстрактні описи типів поведінки, ніж попередньо розглянуті типи валідності, конструктна валідність передбачає поступове накопичення інформації з різних джерел. Тут підходять будь-які дані, що кидають промінь на природу досліджуваного явища, на умови, від яких залежать його розвиток і прояв. У дослідженні конструктної валідності тесту використовуються такі критерії й чинники, як вікова диференціація, кореляція з іншими аналогічними тестами, факторний аналіз (статистичний метод визначення психологічних властивостей), внутрішня узгодженість тесту та ін.

Впорядкованість - психологічна природа світу впорядкована, а не випадкова і хаотична.

Гіпотеза (від грец. *hypothesis* — припущення; те, що лягає в основу) — це наукове твердження, правдивість чи хибність якого невідомі, але можуть бути перевірені в досліді емпіричним шляхом.

Детермінізм - всі події мають певні причини.

Залежна змінна — аспект дійсності, який змінюється у відповідь на введення незалежної змінної.

Змінна являє собою будь-який аспект дійсності, який можна змінити, виявити ці зміни і зафіксувати їх в експерименті.

Економія аргументів - складні природні феномени мають пояснюватися просто і економічно.

Експеримент (лат. — проба, дослід) — метод духовного освоєння світу і людської діяльності, що ґрунтується на дослідах, випробовуваннях, моделюванні тощо. У психології — метод збирання фактів у спеціально створених умовах, які забезпечують активний прояв необхідних психічних

явищ. У педагогіці — метод вивчення певного педагогічного явища в спеціально створених і контрольованих умовах.

Експеримент перевіркоий — педагогічний метод, що передбачає перевірку гіпотези, сформованої у процесі усвідомлення проблеми.

Експеримент творчий (формууючий) — педагогічний метод, що передбачає конструювання нових педагогічних явищ і процесів.

Експеримент-констатація — педагогічний метод, що передбачає вивчення наявних педагогічних явищ і процесів.

Експериментальна психологія - галузь психологічної науки, яка розкриває умови, закономірності, принципи експериментального дослідження психіки.

Експериментальна психологія — галузь психологічної науки, яка ставить на меті розробку системи принципів, методів та процедур планування, проведення, обробки й інтерпретації результатів психологічних експериментів.

Експериментальна гіпотеза про максимальну (або мінімальну) величину — припущення про те, на якому рівні незалежної змінної залежна набирає максимальне (мінімальне) значення; перевіряється тільки в багаторівневому експерименті.

Експериментальна гіпотеза про абсолютні та пропорційні відносини — точне припущення про характер поступової (кількісної) зміни залежної змінної з поступовою (кількісною) зміною незалежної; також перевіряється тільки в багаторівневому експерименті.

Експериментальна гіпотеза з одним відношенням — припущення про відносини між однією незалежною й однією залежною змінними.

Елімінації коли експериментальна ситуація організовується таким чином, щоб виключити зовнішні змінні (в лабораторії — ізоляція звуків і т. п.), що є далеко не завжди можливим.

Емпіризм - наука базується на практичних дослідженнях.

Ефект соціальної фасилітації, або ефект аудиторії (Г. Зайонц) (присутність спостерігача, в тому числі експериментатора, впливає на результати).

Ефект ореолу (лат.— виконання, дія і франц. — сяяння) — вплив загального враження про людину чи раніше одержаної інформації про неї на сприймання і оцінку її як особистості.

Ефект Пігмаліона, або Розенталя (паралінгвістичні "сигнали", що передаються досліджуваному: кивки, посмішки та ін.)

Інтерпретація розуміють сукупність значень (смислів), які приписуються певним чином різним даним.

Інтроекція (лат.— заглядаю всередину) — спостереження за власною психічною діяльністю, самоспостереження.

Каузальна атрибуція (лат.— причина і — приписування) — причинне пояснення вчинків партнера шляхом «приписування» йому почуттів, намірів і мотивів поведінки.

Контргіпотеза — експериментальна гіпотеза, яка є альтернативною до основного припущення; виникає автоматично;

Контрбалансування – використовується для контролю додаткової змінної, коли експеримент складається з кількох серій

Комбінована експериментальна гіпотеза — припущення про відношення між певним поєднанням (комбінацією) двох (або кількох) незалежних змінних з одного боку, і залежної змінної — з другого.

Кореляція (від лат. *correlatio* — "співвідношення") розуміють реально встановлений факт взаємозв'язку певного стану однієї змінної з певними значеннями іншої, коли зміна однієї з них супроводжується зміною другої.

Лонгітюдний і порівняльний методи (від лат. *longitude* - тривалість).

Лонгітюдний метод характеризується тим, що протягом тривалого часу послідовно вивчаються ті самі досліджувані. При цьому можуть застосовуватися найрізноманітніші методи збору фактичного матеріалу, але вони скеровані на той самий об'єкт дослідження. Деякі дослідження особливостей особистості тривали десятиліттями.

За порівняльного методу паралельно та одночасно вивчаються різні об'єкти дослідження, хоча при цьому визначаються єдиний предмет і загальне завдання дослідження. Це можуть бути дослідження особливостей психіки школярів різного віку (порівняльно-онтогенетичне дослідження), психіки здорових і психічно хворих досліджуваних (порівняльно-патологічне дослідження), вивчення досліджуваних, які знаходяться в різних соціальних чи педагогічних умовах (порівняльно-соціальне, порівняльно-педагогічне дослідження).

Метод бесіди – це збирання фактів про психічні явища у процесі особистого спілкування за спеціально складеною програмою.

Плануючи бесіду, необхідно мати на увазі, що дані про явище, яке нас цікавить, може бути одержане у вигляді відповідей *на прямо поставлені запитання* (що знає досліджуваний про той чи інший об'єкт, яке ставлення до нього, яке коло інтересів тощо), так і побічним способом (обговорення прочитаної книги і т. ін.). Цей метод використовується для отримання додаткових даних про учня.

Метод вивчення продуктів діяльності є збиранням фактів в процесі аналізу матеріалізованих результатів психічної діяльності. Це можуть бути продукти *трудової* (виготовлені токарем деталі, проект інженера, картина художника тощо); *навчальної* (написаний твір, розв'язана задача, виконане креслення); *ігрової* (споруджений із кубиків "будинок", зроблена з піску "фортеця") діяльності.

За продуктом діяльності *відтворюється процес* виготовлення, при цьому *відображається (проектуються)* ставлення людини до самої діяльності, навколишнього світу, природи, виявляється рівень розвитку розумових, сенсорних, моторних навичок. Вимоги до методу: • типовість (характерність) самої діяльності; • типовість умов діяльності; • аналіз

різних продуктів діяльності. *Цінність методу* полягає в тому, що можна час від часу повернутися до аналізу матеріалізованих продуктів діяльності. *Недолік*: не всі психічні якості можна розкрити в продуктах діяльності. Тому метод *вживається як допоміжний*.

Метод анкети полягає у збиранні фактів на основі письмового самозвіту досліджуваних за спеціально складеною програмою. У складанні анкети велике значення має чіткість змісту запитань і чіткість їх формулювання. Анкети поділяються на два види: закриті й відкриті. У відкритих анкетах досліджувані повинні самі сформулювати відповіді на поставлені запитання; у закритих їм пропонується вибрати одну із запропонованих відповідей. Перевага відкритої анкети полягає в можливості отримати повніші дані про досліджуваних. Недолік – в тяжкості опрацювання через різноманітність відповідей. Закриті анкети є легкими для опрацювання, але їхні дані (відповіді) не виходять за задані наперед формулювання.

Позитивність методу анкет полягає в тому, що отримується велика кількість матеріалу, достовірність якого визначається "законом великих чисел". Недолік: відповіді не завжди є адекватними реальній поведінці досліджуваних.

Метод спостереження - це цілеспрямоване вивчення на основі сприйняття дій і вчинків особистості в різних природних ситуаціях. *Перша* вимога до спостерігача - збереження *природності* психічних проявів. *Друга* вимога - спостереження завжди має бути цілеспрямованим, тобто слід чітко визначити *цілі й задачі*, що їх належить вирішити у процесі дослідження. *Третя* вимога до методу спостереження - *фіксація* його результатів. *Недолік методу*: спостерігач (експериментатор) знаходиться в пасивній позиції: він змушений очікувати, коли настануть психічні явища, які його цікавлять.

Метод тестів. Вони призначені для того, щоб установити наявність чи відсутність уже відомих психологічних особливостей у тих чи інших досліджуваних. Тести мають *відповідати* таким *вимогам*:

Це *стандартизовані* випробування. Стандартизація досягається за рахунок того, що тестом те чи інше дослідження стає після багаторазової його перевірки на великій кількості досліджуваних.

Кожен тест повинен давати *всім* досліджуваним *однакові можливості* для проявлення наявних у них психологічних особливостей. Виконання цієї вимоги досягається за рахунок того, що в кожному тесті вміщено різні за змістом і формою подачі завдання, завдяки чому в одних досліджуваних з'являються можливості виконати одні завдання, а в інших - інші.

Інтерпретація результатів виконання тесту.

Тести - це найчастіше разові випробування, вони дозволяють зробити *зріз*, зафіксувати те, що є на даний момент.

Тому не можна на основі результатів тесту будувати прогнози, передбачати можливості чи міру успішності подальшого психічного розвитку.

У психології широко відомі *три види тестів*.

Тести визначення здібностей дозволяють провести відносні виміри рівня розвитку психічних властивостей (наприклад, властивостей пам'яті, мислення, уяви тощо), які визначають успіх діяльності.

Тести успішності дають можливість визначити ступінь готовності до певної діяльності, тому що заміряють рівень засвоєння знань і навичок, необхідних для тієї чи іншої діяльності.

Проективні тести найчастіше скеровані на те, щоб встановити наявність певних психічних властивостей у даної людини. Проективними вони називаються тому, що складаються з таких *стимулів, реагуючи на які* людина проектує (виявляє) властивості, притаманні її особистості. Для цього, скажімо, пропонується тлумачення події, відновлювати ціле за деталями, надавати сенс неоформленому матеріалові, створити оповідання за малюнком із невизначеним змістом.

Метод експерименту. Основним методом психології, як і інших наук, є *експеримент* - метод збирання фактів у спеціально створених умовах, які забезпечують активний прояв досліджуваних психічних явищ.

Є два види психологічного експерименту: *лабораторний і природний*.

Лабораторний експеримент може здійснюватись як із використанням апаратури, так і без неї, але із застосуванням спеціально розроблених експериментальних матеріалів. Він часто скеровується на вивчення цілісної діяльності людини. У спеціальних умовах може вивчатися взаємодія різних компонентів (моторних, перцептивних, мнемонічних, інтелектуальних, вольових, характерологічних) у процесі психічної діяльності людини.

Саме так будується дослідження складної діяльності оператора в інженерній психології, комплексно вивчаються психічні можливості космонавтів, досліджується поведінка людей у різноманітних стресових ситуаціях.

У природному експерименті, на відміну від лабораторного, зберігається зміст звичайної діяльності людини, але створюються умови, за яких обов'язково викликається (провокується) досліджуване психічне явище. Так, розвиток природного експерименту в царині педагогічної психології привів до створення психолого-педагогічного експерименту. Суть його полягає в тому, що вивчення школяра ведеться безпосередньо в процесі реального навчання і виховання, але з обов'язковим активним формуванням тих психічних особливостей, що вибираються як предмет навчання.

Метод моделювання — математичний метод, що передбачає створення й дослідження моделей.

Метод навчання — спосіб упорядкованої взаємодії вчителів та учнів, за допомогою якого вирішуються проблеми освіти, виховання і розвитку в процесі навчання.

Метод науково-педагогічного дослідження — шлях опанування складних психолого-педагогічних процесів формування особистості, встановлення об'єктивних закономірностей виховання і навчання.

Метод педагогічного спостереження — метод, що передбачає спеціально організоване сприймання педагогічного процесу в природних умовах.

Метод психолого-педагогічного тестування — метод визначення рівня знань, умінь або загальної інтелектуальної розвиненості особистості за допомогою карток, малюнків, задач-шарад, ребусів, кросвордів, запитань.

Метод ранжування — математичний метод розміщення зафіксованих показників у певній послідовності (зменшення чи збільшення), визначення місця елемента у певній множині (наприклад, складання списку учнів залежно від рівня їх успішності).

Метод реєстрування — математичний метод, який полягає у виявленні певної якості в явищах даного класу та її обрахуванні за наявністю або відсутністю (наприклад, кількості скоєних учнем негативних вчинків).

Метод узагальнених незалежних характеристик — метод, що передбачає узагальнення відомостей про учнів, студентів, отриманих із різних джерел (від учителів, батьків, ровесників), зіставлення цих відомостей, їх осмислення.

Методи контролю — сукупність методів навчання, які дають змогу перевірити рівень засвоєння учнями, студентами знань, сформованості вмінь і навичок.

Методологія науки (від грец. — шлях пізнання, дослідження та — поняття, учення) — система принципів побудови та способів організації наукового дослідження. В прямому перекладі методологія — шлях наукового пізнання

Перцепція (лат. — сприймання) — чуттєве сприймання зовнішніх об'єктів.

Надійність вважаються дані виміру змінних, які при повторному їх отриманні в тих же процедурних умовах дають незначущі відхилення від попередньо отриманих показників

Незалежна змінна, яку змінює експериментатор з метою перевірити її вплив на інший аспект дійсності.

Об'єктивність означає максимально можливу незалежність результатів виміру від особистісних особливостей дослідника, його настрою та ш, досягається стандартизацією процедури виміру для всіх досліджуваних

Парадигма - загальновизнаний еталон (зразок) наукового дослідження(тобто його правила і стандарти), що включає закон, теорію, їх практичне застосування, принципи, метод, обладнання та інше

Перцепція соціальна (лат. — товариський, громадський) — сприймання, розуміння й оцінювання людьми соціальних об'єктів (інших людей, груп, соціальних спільнот).

Проблема {гр. — задача, утруднення) — складне теоретичне або практичне завдання, що потребує вивчення, дослідження й вирішення.

Проблемне навчання — різновид розвиваючого навчання, істотною рисою якого є здатність формувати творче мислення особистості та прищеплювати навички наукового пошуку.

Проміжні змінні (інша назва — змінні-модератори) — фактори, які опосередковують вплив незалежної змінної на залежну, зокрема вік, стать, соціальний статус, фізіологічний чи психологічний стан досліджуваних тощо.

Професійна діагностика (лат. — спеціальність) — система психологічного вивчення особистості з метою виявлення її професійно значущих рис і якостей.

Професійна консультація — надання особистості на основі її вивчення науково обґрунтованої допомоги щодо найоптимальніших для неї напрямів і засобів професійного самовизначення.

Професійна орієнтація — система організації та проведення навчально-виховної роботи, спрямованої на засвоєння учнями необхідних знань про соціально-економічні й психофізіологічні умови правильного вибору професії, формування у них умінь аналізувати вимоги різних професій до психологічної структури особистості, а також свої професійно значущі якості, шляхи й засоби їх розвитку.

Психіка (гр.—душевний) — властивість високоорганізованої матерії, що проявляється у відображенні об'єктивної дійсності.

Психічні властивості — стійкі індивідуально-психічні особливості людини, які характеризують її як особистість чи Індивідуальність і виявляються в її поведінці.

Психічні процеси (лат.— проходження) — складні види внутрішньої діяльності людини, спрямовані на пізнання себе і навколишнього світу.

Психічні стани — емоційно забарвлені мінливі стани людини, які виникають під впливом різних обставин життя, стану здоров'я та інших факторів.

Психофізіологічний редукціонізм - коли навіть для складних психічних проявів прагнуть віднайти психофізіологічні механізми

Психологічний редукціонізм тобто пояснення дій через зведення їх до одного й того ж причинного незмінного принципу (Фрейд).

Простий план або план для однієї незалежної змінної.

Рандомізація – процедура, яка гарантує рівні можливості кожному члену популяції стати учасником експерименту.

Редукціонізм (лат. — повернення) — методологічна установка, спрямована на зведення явищ одного порядку до явищ якісно іншого порядку.

Сліпе" або "подвійне сліпе випробування". Під час "сліпого" випробування підбирають ідентичні контрольні та експериментальні групи і експериментальне випробування повторюють двічі. Експериментатор не знає, яка група отримає експериментальне випробування. В разі "подвійного сліпого випробування" запрошується інший експериментатор, який не знає гіпотези.

Соціограма (лат. — спільність, суспільство і гр. — риска, лінія) — графічне зображення результатів, одержаних за допомогою соціометричного тесту при дослідженні міжособистісних стосунків у малих групах.

Соціометрична зірка — особа, яка в умовах соціометричного дослідження одержала найбільшу кількість позитивних виборів у певній групі.

Соціометричний критерій — конкретне запитання, на яке повинен відповісти кожен досліджуваний при проведенні соціометричного дослідження.

Спостереження — цілеспрямоване збирання психологічних фактів поведінки і діяльності особистості з метою їх подальшого аналізу і тлумачення.

Стандартизації умов — забезпечення константних характеристик побічних і додаткових змінних — через однакові просторово-часові умови проведення дослідження для всіх досліджуваних, процедури, обладнання, інструкції, вирівнювання за статтю, віком, статусом тощо.

Третя конкуруюча гіпотеза — експериментальна гіпотеза про відсутність впливу незалежної змінної на залежну і, отже, можливі інші причини виникнення явища (залежної змінної).

Точна експериментальна гіпотеза — припущення про відношення між одиничною незалежною змінною і залежною, яке перевіряється в лабораторному експерименті, оскільки потребує виокремлення незалежної змінної й "очищення" її умов.

Факторний план передбачає перевірку впливу на залежну змінну кількох незалежних змінних.

7.3 Рекомендована література

Основна:

1. Галян О.І. Експериментальна психологія: навч. посібник. / О.І.Галян, І.М.Галян. Київ : Академвидав, 2012. 400 с.
2. Горбунова В.В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях : навчальний посібник. Київ : «ВД «Професіонал», 2017. 208 с.
3. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2014, 360 с.
4. Сімко Р.Т. Експериментальна психологія : навчально-методичний посібник / Укладач Руслан Теодорович Сімко. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2021. 198 с.
5. Сімко Р.Т., Шинкарюк А.І. Історія експериментальної психології (від передумов до перших наукових шкіл) : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друк-Сервіс», 2014. 120 с.

Допоміжна:

1. Боришевський М.Й. Етюди психолога. Спогади (Per aspera ad astra) / М.Й. Боришевський. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2014. 224 с.
2. Становлення базових парадигм української психології: колективна монографія [Електронний ресурс] / В.В. Турбан, Л.З. Сердюк, Н.М. Бугайова [та ін.]; за ред. В.В. Турбан, 2017. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2017. 257 с.
3. Шатирко Л.О. Експериментальна традиція психології навчання в Україні. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2017. 325 с.
- 4.

7.4. Інформаційні ресурси

2. Етичний кодекс Української Спільноти психотерапевтів URL : <http://www.usp.lviv.ua>.
3. Портал «У психолога» URL: http://upsihologa.com.ua/tytarenko_crisis2.html.
4. Портал «Логістон» URL : <http://flogiston.ru/blog/psytrud>.
5. Електронна бібліотека URL: <http://www.infolibrary.com.ua/books-book-78.html>.
6. Психологічне дослідження творчих перцептивних процесів на різних вікових рівнях : монографія / за ред. В.О.Моляко. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. 210 с. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/1500/>

8. МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Форми	Наявне	Необхідне
-------	--------	-----------

занять	матеріально-технічне забезпечення	матеріально-технічне забезпечення
Лекція	кафедральний ноутбук	проектор, приміщення з доступом до Інтернету
Семінарське заняття	наочні та роздаткові матеріали, переносна дошка з відривними листами паперу	спеціалізований кабінет № 45
Модульний контроль	Доступ до мережі Інтернет	приміщення комп'ютерного класу №28